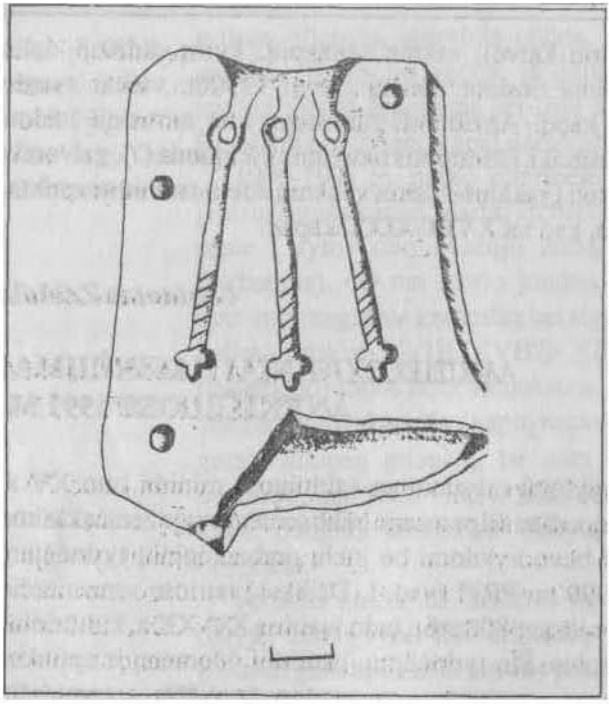
dabartine kalve), esama senkapių, kurių didžioji dalis sunaikinta tiesiant minėtą gatvę. 1990m. vaikai suardė keletą kapų. Apžiūrėjus nustatyta, kad mirusieji laidoti aukštielninki, ištiestomis rankomis ir kojomis (?), galvomis orientuoti į vakarus-šiaurės vakarus. Jokių radinių neaptikta. Atrodo, kad tai XVIII-XIXa. kapai.

Gintautas Zabiela

ARCHEOLOGINIAI KASINĖJIMAI ANYKŠČIUOSE 1991 M.

Anykščiai rašytiniuose šaltiniuose minimi nuo XV a. vidurio, tačiau iki pastarojo laiko senamiestyje žemės kasimo darbai buvo vykdomi be jokių archeologinių tyrinėjimų. Tik 1990 m. PRPI (vad. L.Dzikas) įvairiose senamiesčio vietose iškasė 80 šurfų, rado įvairius XV-XX a. kultūrinius sluoksnius. Šių tyrinėjimų, istorinių duomenų ir aplinkos žvalgymo rezultatas - nustatytos Anykščių senamiesčio kultūrinio sluoksnio ribos. Archeologiškai vertingi sluoksniai yra centrinėje miesto dalyje, kurią iš vakarų riboja Šventosios upė, iš šiaurės - J.Jablonskio, Parko gatvės, iš rytų- Pergalės g. ir gamyklos "Anykščių vynas" teritorijos rytinis pakraštys, iš pietų Leliūnų, Šaltinio, K.Būgos gatvės. Tokiu būdu senamiesčio kultūrinis sluoksnis užima apie 30 ha plotą, iš kurio jau apie pusę sunaikinta statant pastatus ir kasant tranšėjas komunikacijoms.

Pirmieji platesni Anykščių senamiesčio archeologiniai kasinėjimai prasidėjo nuo vietos A.Baranausko paminklui ištyrimo. Paminklą numatoma statyti tuščioje senamiesčio teritorijoje, į rytus nuo Anykščių bažnyčios, tarp J.Biliūno ir Vilniaus gatvių. Čia ištirtas 100 m^2 dydžio plotas. Apie 25 % tyrinėtos teritorijos suardyta XX a. įvairių duobių ir perkasimų, kuriuose beveik nebuvo archeologinės medžiagos. Likusiame plote tamsiai pilko kultūrinio

Akmeninė liejimo forma

sluoksnio storis siekė 20 cm.

Ankstyviausi žmonių gyvenimo pėdsakai aptikti plote rytinėje dalyje. Čia virš jžemio kv. 7 J rastos 29 brūkšniuotos keramikos šukės, priklausiusios greičiausiai vienam puodui. Brūkšniavimas ryškus, tačiau negilus, puodo viršuje horizontalus. Molio masė trapi, su gausia iki 3 mm dydžio akmenukų priemaiša, 11-12 mm storio sienelėmis. Pakraštėliai vos lenkti į vidų. Sprendžiant iš jų, puodo būta gana didelio, su apie 40 cm skersmens anga.

Brūkšniuotą keramiką galima datuoti II-I tūkst. pr. Kr. riba ir priskirti čia buvusios to laiko gyvenvietės liekanoms. Jau permaišytame miesto kultūriniame sluoksnyje rastas pilko titnago įtveriamasis kiek apdaužytas, lęšio formos, 7,8 cm ilgio, 4,4 cm pločio ašmenimis kirvukas. Jis datuojamas neolito pabaiga - žalvario amžiaus pradžia ir gali būti čia atneštas jau miesto gyventojų.

Kultūrinis sluoksnis susiklosiąs miesto egzistavime laikais. Kadangi XV-X1X a. tyrinėtoje vietoje nebuvo jokie pastato (tyrinėjamas plotas atsidūrė greičiausiai kieme vietoje), chronologiškai sluoksniai labai suslėgti ir neišsiskiria į atskirus horizontus. Ankstyviausios XV a datuojamos keramikos rasta sluoksnio apatinėje dalyje. Ji

negausi (3 % visos keramikos), priklauso 15-22 cm skersmens puodams su nesmarkiai atlenkta į išorę briauna. Šių puodų molio masė gana trapi, su gausoka akmenukų priemaiša. Petelių srityje puodai paprastai ornamentuoti bangele ar pailgais įspaudėliais. Greičiausiai šiam laikotarpiui reikia priskirti ir porą dirbinių. Tai akmeninė 8x6,5 cm dydžio liejimo forma žalvariniamspiniginės apkaustams lieti. Tokiais apkaustais apkaustytos piniginės fragmentas yra rastas Šeimyniškėlių senkapyje. Miestų kultūriniame sluoksnyje retai pasitaiko ir geležinių strėlių. Anykščiuose aptikta 5,9 cm ilgio strėlės su įtveriamaja trikampio formos plunksna.

XVI-XVIII a. radinius sunku tiksliau datuoti, nes šio laiko rytų Lietuvos miestų materialinę, kultūrą dar tik pradedame pažinti. Iš tiksliau datuojamų radinių pažymėtinas 5,4 cm ilgio stambia ąsele įmovinis raktas bei 6,5 cm skersmens pilkai rudo, rantuotais kraštais stiklinio bokalo apačia, priskiriami XVII a. Kiti dirbiniai, kaip antai žalvarinės skardelės, segės (?) lankelio fragmentas, geležinės statybinės detalės, keturkampio skersinio pjūvio vinys, susilydę karoliai yra gana plačios chronologijos. Sluoksnyje rastos 5 monetos šiek tiek padeda nustatyti jo chronologines ribas (monetų priklausomybę nustatė E.Įvanauskas). Ankstyviausias yra 1583 m. Stepono Batoro lietuviškas šilingas. Kitos monetos yra 1661 m. Ujazdovo kalykloje kaldintas Jono Kazimiero šilingai bei smarkiai nusidėvėjęs nenustatytų metų Jono Kazimiero šilingas (klastotė?). Pastaroji moneta į sluoksnį pateko aiškiai XVIII a.

Tyrinėtoje vietoje rasta vos 10 koklių fragmentų bei 16 stiklo šukių. 6 žaliai glazūruotų koklių su augaliniu ornamentu dalys datuojamos XVII a., 2 neglazūruotų koklių fragmentų chronologija neaiški. Taip pat aptikti 2 kažkokio kriauklės formos, žaliai glazūruoto lipdinio gabalėliai. Tarp stiklo fragmentų 10 patinuotų 1-3 mm storio langų stiklų šukių. Stikliniams buteliams priklauso keturi 3-6 mm storio

stiklai, 2 cm skersmens butelio kaklelis ir keturkampis, nežymiai išlikusiu vidumi dugnas.

Didžiausią radinių dalį sudaro žiesta keramika. Ji gana tolygiai pasklidusi po visą kultūrinį sluoksnį išskyrus dvi ūkines duobes, kuriose keramikos buvo gana gausu. Viena duobė rasta kv. 8-9 A-B. Ji 100x60 cm dydžio, 60 cm gylio. Kita duobė, atidengta kv. 6-7 H-I, didesnė - 1,7x0,7m dydžio, iki 50 cm gylio. Abi ūkinės duobės įžemio lygyje užplūktos rausvo priemolio sluoksniu, pagal keramiką datuojamos XVIIa.

Iš viso surinkta 2900 puodų šukių, iš kurių 22,5 % sudaro glazūruota keramika. Po padarytos keramikos atrankos analizei paliktos 652 šukės (22,5 % visų rastųjų). Žiestos paprastos keramikos pakraštėliai sudaro 37 %, sienelės 53 %, dugnai - 10 % visų šukių. Vyrauja rudos-pilkai rudos, gan kietos masės, 7-14 mm storio neornamentuotos šukės. Nežymi jų dalis puošta lygiagrečiais horizontaliais grioveliais. Tai, matyt, ankstyviausia keramika, kurią būtų galimą datuoti XVI a. Pagal pakraštėlius galima išskirti 5 vyraujančias puodų viršutinių dalių profilių formas. Gausiausią grupę (42,5 % visų pakraštėlių) sudaro beveik stačiu kampu atlenkta trumpa briauna, 12-25 cm skersmens angomis puodai. Nesmarkiai į išorę atlenkta briauna puodai sudaro 19 % pakraštėlių (angų skersmuo 14-19 cm), trumpa stačiu kampu į išorę atlenkta briauna - 7 %, ryškiai į išore atlenkta, lenktu viršumi trumpa briauna - 4 %, ilgoka, beveik statmenai atlenkta briauna - 4 %. Paprastų puodų dugnai lengvai skirstomi į dvi grupes: puodai be kojelės (62 % dugnų, jų skersmuo- 10,5-19 cm) ir su nežymia kojele (34 %, dugnų skersmuo kiek mažesnis- 8-15 cm). Žiesta paprasta keramika gaminta vietos puodžių, gana konservatyvių formų.

Glazūruota keramika įvairesnė. Gausiausios glazūruotu vidumi šukės(65 % šukių),mažiau iš abiejų pusių glazūruotos keramikos (25 %) ir galiausiai 10 % sudaro iš išorės glazūruoti indų fragmentai. Vyrauja įvairių atspalvių žalia glazūra (39 %

keramikos), gausiai naudotos rusva - ruda (30 %) bei gelsva - žalsva glazūros(15 %).Tarp glazūruotos keramikos pakraštėlių ryškiai vyrauja vienas tipas.Tai 11-19cm skersmens angomis, beveik statmenai į išorę atlenkti, su iškilusiu voleliu pabriaunėje pakraštėliai (48 %). Tarp dugnų vyrauja 6-15 cm skersmens dugnai su kojele (67 %). Glazūruota keramika daugiausia neornamentuota. Iš gražesnių indų rasta 28 cm skersmens bangelėmis puoštos tamsiai žaliai glazūruotos lėkštės fragmentas bei iš taškučių sudėta laužyta linija puoštos 30 cm skersmens rudai glazūruotos lėkštės dalis. Kai kurios šoninių šukių turi įprastą XVII a. keramikos ornamentą: tarp lygiagrečių linijų sukomponuotos tarpusavyje susivertančios įstrižos ištisos ar iš taškučių sudėtos linijos. Prie glazūruotos keramikos priskiriama ir dauguma rastųjų ąsų fragmentų (iš viso 28 vnt.) bei 4,5 cm skersmens žaliai glazūruotas puodo dangtelis. Anykščių glazūruota keramika nuo įvairesnės paskirties indų, kurie buvo naudojami kažkur toliau nuo tyrinėtos vietos, o į jų pateko tik paskiros smulkios šukės. Anykščiuose ši keramika neabejotinai naudojama nuo XVII a. Žymi jos dalis greičiausiai bus atvežtinė (ypač plonasieniai balkšvos masės indai). 30 m į rytus nuo tyrinėtos vietos, numatomų sodinti krūmų vietoje, iškasta 19 šurfų. Kiekvieno šurfo dydis 1 m^2. Keliuose šurfuose aptiktos XX a. pirmosios pusės pastato liekanos, kituose - iki 80 cm storio kultūrinis sluoksnis, kurio apatinėje, iki 50 cm storio, dalyje rasta XVII-XVIII a. keramikos. Iš jos pažymėtinos šurfe 4 aptiktos perdegusio, nuo ugnies kiek deformuoto puodo apatinės dalies šukės. Puodo dugnas buvo 15 cm skersmens, sienelės 9-12 mm storio, viršutinėje dalyje puoštos lygiagrečių linijų ornamentu. 21 šurfas iškastas šalia senamiesčio kultūrinio sluoksnio paplitimo ribos esančiame sklype - Paupio g. 8. Čia aptiktos iki 35 cm storio XIX-XX a. kultūrinis sluoksnis, XIX a. pastato liekanos.